

— A te prédikációd nem is prédikáció. — Erre én azt feleltem, hogy elismerem, a te imádhoz az enyém nem ér föl, méltán kaptad te a pályadíjat. Feri mosolyogni kezdett, s meleg hangon ezt mondta:

— Mégis prédikáció a te prédikációd.

A rózsák

„Köszönöm a rózsákat, a vargyasi rózsákat. Ott állanak a kicsi asztalon az ágyam mellett. És olyan jól tetted, hogy írtál, Pista. Nagyon régen nem találkoztunk.“

A *Rög alatt* c. könyvének megjelenése után egy nagy doboz rózsát küldtem neki, s ő így köszönte meg. A levél hosszú, fájdalmas, panaszos s mégis remélő; drága bizonyítéka vergődő nagyszerű lelkének.

Én rossz barát, nem válaszoltam, pedig újra nyílnak a rózsák, az én rózsáim.

Most emlékrózsákat szedtem, sírjára tettem... Mindegyikben egy könny van... Férfikönnyek. Érte.

FÓRIS GÉZA

ADATOK A PIPEI UNITÁRIUS EGYHÁZKÖZSÉG TÖRTÉNETÉBŐL

I.

A pipei egyházközség életéről, múltjáról kevés írás látott napvilágot. E félreeső, a Segesvár—Balavásár közötti útszakaszon, Szásznádistól jobb kézre eső település egy hegyektől körülzárt keskeny völgyben, jobban mondva inkább árok fenekén fekszik. Itt élte életét, hullatta verejtékét a hegyek oldalán teraszosan művelt keskeny földsávok rögére vagy az öreg szőlőhegyek eléggé meredeken kiugró homlokára. A mostoha körülmények, a sovány hegyek nagy árat követeltek a barna kenyérért. Kemény volt a harc a könyörtelen halállal szemben is, mely végezte a maga munkáját. Megtörtént, hogy egy évben harminc koporsót kellett kikísérni a temetőbe az akkor 280 lelket számláló egyházközségből.

1957-ben, amikor elfoglaltam az egyházközség lelkészi állását, még két szűk ablakú szalmafedeles kunyhó emlékeztetett a régi századok építkezésére, de csakhamar azok is eltűntek. A háború után 21 új lakóház épült. A lélekszám évről évre emelkedik, ami a hazai egészségvédelemnek is köszönhető. Majdnem teljesen felszámolták a gyermekhalandóságot, és a járványos betegségek ma már nem szedik könyörtelen áldozataikat, mint ezeltűt. Az 1950-es évek végére az egyházközség lélekszáma emelkedett. Azóta a rohamosan fejlődő ipar — jobb megélhetést nyújtva — utat nyitott a valamikor az urak földjét művelő jobbágyok,

zsellérek ivadékainak. Az ifjúság a különböző iskolák elvégzése után máshol igyekszik megfelelő álláshoz jutni, ahol gyümölcsöztetheti tudását. Mindezek a tényezők együttvéve megváltoztatták a falu képét. Másfél évtized alatt ebből kifolyólag a lélekszám apadt.

A pipei egyházközség levéltárában 1746-tól kezdve találhatók írásos feljegyzések. A falu nevének eredetét szájhagyomány őrzi. Állítólag e terület egykori tulajdonosa, a neve ismeretlen, a falu területére pipéket hozatott. Arra vonatkozólag, hogy az egyházközség mikor alakult, nincsenek adataink. Viszont solymosi Simó József — valószínűleg — köri jegyzőnek van egy 1779-ből való két lapos feljegyzése, a következő címmel: „A Pipei Ecclesiának Külső-Belső Dominiumainak az Authenticum Protocollumból lett Laistroma a következő nem Szerént.“ E feljegyzésből tudjuk, hogy az egyházközségnek a falu felső felében volt egy fából épült temploma, melyet az egyházközség 1657-ben építtetett. Ugyanitt szerepel egy harang is a következő felírással: „Verbum Domini manet in aeternum 15×8.“

Ebből a forrásból tudjuk és a későbbi írások is fényt vetnek arra, hogy a lelkési lakás a falu felső felében azon a telken volt, ahol jelenleg áll, csaknem ugyanazon a helyen. Téves az a vélemény, hogy a papi lakás a falu alsó felében lett volna. Valóban volt jászága az egyházközségnek a falu alsó felében s ideiglenesen lakhattak benne lelkészek is, de ez nem szolgált állandó lakásul. A Simó-féle feljegyzés ezt a telket így írja le: „A falu alsó felében egy jászág vagy rajta Ház, Csür, Sertés pajta, vicinusa alól a Patak, fellyül minden felől az ut megkerüli, néhai Bálint János kapuja. Ebben sellér szokott lakni és három Máriás taxára adatik, mely jár az Ecclesia számára.“ Még volt egy jászága az egyházközségnek, ez abban az időben tanítói lakásul és iskolahelyiségül szolgált. A feljegyzés ezt az ingatlant így örököltette meg: „Szent János patakja mellett egy jászágocska, Ház, Csür rajta melyen most a kántor lakik. Vicinusa fellyül küssebb Bálint Bandi kerte oldal félt Sz. János Patakja, más felől gödörbeli Orbán István kerte, aloll a faluról lemenő Patak.“

Az idő teltével egyes határneveket elfelejtenek vagy a név változik meg. Ma senki sem tud „Ördöngöskút“-ról vagy „Kölpény“ nevezetű helyről. Például az egyház egyik birtokát akkor így írták körül: „Vicinusa felül a Nádasra menő út, alól a Nádas patak, egyik vége ütközik meg a Szelesvölgyi patakba, a másik ütközik meg az Ördöngös kútba.“ A mai régi temetőt, tetejét és árkat akkor Kölpénynek, Kölpénytetőnek, Kölpényárkának nevezték; amikor híveimnek említettem, csodálkoztak ezen.

Az alábbiakban az egyházközség történetét az itt szolgáló lelkészek köré csoportosítva foglaljuk össze.

1. *Karácsonfalvi Ferenc*

A helybeli levéltári anyag nem őrizte meg nevét. A főtanácsi jegyzőkönyvek 1730-ból említést tesznek Karácsonfalvi Ferenc pipei lelkészről.

2. *Bölöni (Kisgyörgy) Dániel*

Elődjéhez hasonlóan nevét a főtanácsi jegyzőkönyvek őrizték meg. Nem tudjuk, hogy mikor kezdte itt szolgálatát; nevét először 1743-ban említik. Valószínűleg 1748-ig paposkodott.

3. Buzogány Márton (1748—1768)

Erről a lelkésről szintén csak a főtanácsi jegyzőkönyvekből tudunk. A feljegyzésekben többször szerepel *Simó György* (1746—1750) gondnok neve. Az esperesi vizsgálószek elé terjesztett gondnoki számadásában említik Zsigmond István, Dávid András és János nevét, kik házbérrel tartoznak az egyháznak. Ma ilyen családnevűek az egyházközségben nincsenek. Ebből és a későbbi feljegyzésekből is kitűnik, hogy az egyházközség apróbb házacskáit haszonbérbe adta ki.

Az egyházközségnek egy évtizeden át volt gondnoka *Nyitó Mihály* (1750—1760). Ilyen családnevűek ma szintén nem léteznek. A gondnoki számadás kiadásai arra mutatnak, hogy a templomot, ha nem is építették újra, de az nagymértékű javításon esett át. A Lázár István püspök látogatásakor, 1801. április 13-án felvett jegyzőkönyvben a templom leírásánál ez a megjegyzés található: „a napnyugat felől való kar pedig a több férfiúi ifjúság számára szolgáló, melynek alsó szélén ezen esztendő szám és irás olvasható: Anno 1751 Existente curatore Michaele Nyito edili Georgio Szász Ferenc mensatores Mischael Szász et Georgius Tóth“. Nyitó Mihály, az érdemes gondnok egy új házat is épített az egyházközség helyére, melyet szomszédai, gr. Lázár Antal és gr. Eszterházi Dániel birtokai határoltak. A számadások között az egyik helyen adósság szerepel Szász Jánosnál. A Szászok is kihaltak a faluból, a férfiak három évtizeddel ezelőtt, leányágon felmentek az 1950-es évekig.

Orbán György (1760—1761) gondnok megemlíti Losonczy János és Szabó András elmaradt háztaxáját. Újra két kihalt család.

Orbán András (1761—1762) gondnoki számadásában adósságot tüntet fel Márton Istvánnál. Mártonok hasonlóképp nem élnek ma a faluban.

Simó K. András (1763—1765) gondnoksága idején öntetett az egyházközség egy harangot, rajta a következő felírás: „Pipei U. E. öntette ez harangot Simó András c. által 1763.“ Az az érdekes, hogy ezt a harangot itt helyben öntötték. Az is meg van említve, hogy a harangöntőt a gondnok egy hétig tartotta a maga költségén. Nem kerülheti el figyelmünket az 1764-ben felvett jegyzőkönyv sem, mely azt említi, hogy kántort vesznek fel Derzsi János személyében, kinek fizetéséről is gondoskodnak.

Simó István (1765—1770) gondnok a templomban egy papiszéket csináltatott, melyen az esztendőszám is szerepelt: 1765, a templom keleti részébe, a kántor és az éneklő ifjak számára pedig egy éneklő pulpitust készíttetett. Orgonája az egyházközségnek akkor még nem volt, s így néhány jó énekes ifjút a kántor maga mellé vett, és úgy vezették az éneket.

Buzogány Márton lelkész 20 évi szolgálata után Gagyba távozott, és helyét Gálfalvi István foglalta el.

4. Gálfalvi István lelkész (1768—1805)

Gálfalvi István 1729-ben született. Amikor a pipei lelkészi állást elfoglalja, 39 éves családos ember. Az egyik keresztelő alkalmával 1789-ben mint tanúk és ugyanakkor keresztszülők vannak bejegyezve: „bizonyosságok Gálfalvi Judit a feleségem Gálfalvi Julianna leányom“. Egy másik alkalommal az előbb említett családtagok mellett István fiát is

bejegyezték tanúként. Így ismerjük meg a lelkészi családot, István, Julianna és Éva nevű gyermekeivel. Az utóbbi nevét egy 1783-i bejegyzés őrizte meg: „Leányomat Évát adtam kidei Prédikátor K. Solymosi Márkos András uramnak, eskette Esperest Várallyai István uram.“ Éváról még annyit tudunk, hogy 1763-ban született és 1839-ben halt meg. Julianna viszont 1777-ben Pipén született: „Magam leányomat Julist kereszteltem Sákodi Prédikátor Bartha András úrral.“ Akárcsak Éva néneje, lelkészhez megy feleségül 1800-ban: „Kedves leányomat Gálfalvi Juliannát vette feleségül S. Sz. Benedeki pap Küs György András eskette másik vejem Bözödi pap Márkos András.“ A feljegyzések alapján arra lettünk figyelmesek, hogy a lelkész Évát leányának, Juliannát pedig kedves leányának nevezi. Megértettük, hiszen Julianna 14 évre született Éva után, amikor ő már 48 éves. István fiának csupán a nevét ismerjük.

Mindezek után vessünk egy rövid pillantást a lelkész, a gondnokok és a hívek közös munkájára.

Orbán András gondnok (1770—1773) 1772-i számadásában szerepel a kocsmából származó jövedelem. Az egyházközségé ezen kívül egy malom szombati vámja és két ház taxája. Az egyik házzal kapcsolatosan említett Kádár család felmegy az 1970-es évekig, közvetlen utolsó tagja, Kádár Zsuzsanna 93 éves korában, nemrég halt meg.

Bálint János gondnok (1773—1776) idejében apróbb javításokat végeztek a papi lakáson. A bevételi tételeknél szerepel az *Orbán András* által gondozott új szőlő árendája is.

Gergely János gondnok (1776—1778) a kántori házat és lelkészi lakást újraszalmáztatja. Ebben az időben *Simó Ferenc* épített egy házat egyházi területre. Az egyezségeket úgy kötötték, hogy *Simó Ferenc* és felesége életük végéig használják ezt a házat. Emellett fizetnek az egyházközségnek minden évben 0,36 pénzt. Haláluk után a ház az egyházközségnek marad.

Ezek a kis házak cserefa talpakon állottak, az oszlopok közét veszővel fonták be, és agyaggal tapasztották. Az esperesi vizsgálószer meg is hagyta: „Rossz és alkalmatlan lévén a papság háza imponáltatik az új curator a szent vizitációtól, hogy annak megépítésére való materiát szerezzon s mentől hamarabb ügyekezék házat építeni.“

A fenti meghagyást igyekeznek is az egyházközség teljesíteni, mert gödörbéli *Orbán András* gondnok (1778—1781) számadásában anyagok beszerzéséért tett kiadások fordulnak elő. Az 1779. évi jegyzőkönyvből kitűnik, hogy a papi lakást megépítették.

Gergely István gondnoksága (1781—1784) alatt a papi lakás körül a rendezési munkálatok tovább folynak. Alig heverik ki ennek az építésnek költségeit, az 1786-i gondnoki számadás bevételeinél már egy ilyen tétel szerepel: „a templom építésére az egész ekléziától 110 forint“.

Templom építésére készül az eklézsia. „Templom helyét kijáró comisariusoknak borra“ — egy ilyen tételt jegyzett fel *Simó István* (1784—1790) gondnoki számadása. A szájhagyomány szerint az egyházközség régi temploma nem a jelenlegi helyen állott, hanem a régi temető lakás részén, 1788-ban mennyezetfestéséért, ablakokért, cserépért fizettek.

Kádár András gondnok (1790—1792) számadásában egy bejegyzés éppen a templom építésére utal: „A templom építésének alkalmatosságával [Simó István] holmi dolgokat elfelejtett beadni.“ Ez a gondnok a templomban kicsi kart és templomi székeket készíttetett.

A következő gondnok, Bálint Mihály (1792—1797) becsérepeztette a kántortanítói lakást, a papi telken levő csűrre kapukat csináltatott. Buzgóságáról gondnoksága befejeztével a vizsgálószék dicsérettel emlékezik meg.

Az egyházközségben Rüszt István gondnoksága (1798—1801) idején nézeteltérés támadt a kántor Derzsi János és a hívek között. Derzsi János három évtizednél tovább szolgált itt. 1792-ben meghalt a felesége. Megelőzőleg gyermekeit temette el. Azzal vádolták, hogy kötelességét elmulasztja, ezért elment a faluból. Rüszt István helyét Simó Mihály (1801—1804) foglalja el, kit Lázár István püspök látogatása alkalmával választanak gondnokká. A püspök 1801. április 13-án érkezik az egyházközségbe. A vizitációról felvett jegyzőkönyv körültekintő pontossággal írja le az egyházközség javait. A munkálatokhoz április 14-én kezdtek. A jegyzőkönyv azt is megemlíti, hogy az eklézsia nagyobb része nem volt jelen, mert az uraságok földjén dolgoztak, ahonnan a férfiak 15-én estére érkeztek haza. Az istentiszteletet Gálfalvi István lelkész és Marosi István énekvezér vezetésével másnap tartották. E jegyzőkönyvből tudjuk, hogy előző templomunk a mostaninak a helyén állt.

Az erre vonatkozó leírásból idézzük: „[A templom] Fundamentuma kő. A kőfundamentumon cserefa gerendák nyújtóznak végig. Ezekbe a gerendákba cserefa oszlopok voltak belevésve. Az oszlopok között a templom fala vesszőből volt fonva és bevakolva, melynek északi oldalán állt a szószék felette festékes koronával. A szószék előtt volt egy fekete festékes asztal, melynek közepén ezen esztendőszám volt olvasható 1657. A papiszék festett volt, rajta 1765 évszám szerepelt, a templomi fenyőfa padok festetlenek voltak. A templom két végében volt két kar cserefa lábakon és gerendákon. A nyugat felől való kar szélén ezen esztendőszám volt ráírva: »Anno 1751 Existente curatore Michaela Nyito.« A templom telkén egy harangláb állott, egyik fáján ez az írás volt olvasható: „Curator Andreas Orbán 1771.“ Lázár István püspök azt is megjegyzi, hogy ezen templom helyett szándékszik az eklézsia minél hamarabb újat építeni. Erre sor is került, de csak egy évtized múlva.

Lázár István püspök az akkori lelkészi telket így írta le: „... határai keleten: a falu ingoványos pusztája, északon: a felszegre feljáró nehéz út, nyugaton: kölpény árka, délen: a falu között lefolyó patak.“ Ezen a telken volt egy sütőház, egy istálló és a lelkészi lakás. Alapja kőből, boronafából volt rakva, és szalmával fedve. A lakás déli fekvésű és tornácos volt, melyre lépcső vezetett fel. A pitvarban volt a nyári tüzelőhely a kémény alatt. Innen balra nyílt egy ajtó a papság lakóházába. A lakóház ajtója mögött volt egy lejárát a pincébe, a pincének kívül nyugat felől is volt egy ajtaja. A pitvarból jobbra egy ajtó vezetett a kamrába. A papi lakás mestergerendáján ez a felírás állott: „Anno 1779 curator Andreas Orbán aedilis Stephanus Simó iunior tempore paroch. Steph. Gálfalvi cum architectis Andreas Veres et Joh. Bugacet. curarunt.“

Mindezek után hadd idézzem egy küzdelmes, de eredményeiben gazdag, Istenben bízó lelkészi élet naplementét: „1816 27^a febr. temette-

tett Idősb Néhai Tiszteletes Gálfalvi István anno 87 ki felett actorok voltak a Sákodi Pap Györke Mihály és Siménfalvi pap Kolozsvári Sámuel ő kegyelmek.“

PÉTERFFY GYULA

BEETHOVEN

Valakire vagy valamire mindig emlékezünk.

Most is ezt tesszük, nemcsak mi, sokan-sokan mások is, az emberek milliói, az egész világ emlékezik a zene fejedelmére, Beethovenre, halálának 150. évfordulója alkalmával.

Hogy ez az emlékezés mily nagyméretű, arról tanúskodnak az újságok, hetilapok és folyóiratok, az utcai hirdetőoszlopok plakátjai, a televízió, a rádió műsorai, melyek a nap bármely órájában valahonnan az éter hullámain világgá szórják Beethoven muzsikáját s a hallgatók millióinak fülébe cseng egy szó: Beethoven.

Az újságok hasábjainak valamelyikén megjelenik egy cím: Beethoven. A hirdetőoszlopok plakátjain vagy a hangverseny-műsorokon feltűnik nagy betűkkel nyomtatva egy név: Beethoven.

A tájékozatlanoknak mindez nem jelent semmit, nem mond többet, mint bármely más név.

Beethoven egyike a legismertebb neveknek a világon. Azt is bátran hisszük, hogy a nagy zenészek közül egyiknek sincs annyi lakásban a zongorák mellett fényképe vagy szobrocskája márványból vagy bronzból, mint Beethovennek.

Díszes síremlékén is — a bécsi temetőben — csak egy szó van felírva: Beethoven. Ez az egy szó, ez a név elég ahhoz, hogy muzsikusk százait, a zeneszeretők ezreit — akiket útjuk Bécsbe visz — magához csalja, magához vonzza s tudatosítsa: mi az örökélet titka.

Most, a Rá emlékezés napjaiban, ki tudná megmondani, hány és hány ember zarándokol a bécsi temetőbe, közösségek, testületek, a világ minden tájáról jött turisták kisebb-nagyobb csoportja azért, hogy a kegyelet, a hála, a tisztelet szimbólumaként néhány szál virágot a zene óriása, Beethoven sírjára helyezzen.

Amilyen nagy volt, éppoly sorsüldözött egész életében. Ezért lett ő oly különös, furcsa természetű s mégis az, aki legközelebb férközött az emberi szívekhez halhatatlan zenéjével.

Az emlékezés teljessége megkívánja, hogy végigkísérjük Beethoven életútján születésétől haláláig, és választ kapjunk arra, miért tettek neve mellé az életével, munkásságával foglalkozó írók, tudósok, történészek, kutatók ilyen jelzőket mint: szerencsés-szerencsétlen, hős, mogorva, emberkerülő, természetimádó, nagy, bátor, óriás, fejedelem, titán, géniusz és még sok más ezekhez hasonló.

Ludwig van Beethoven Bonnban született 1770. december 16-án. Németalföldi zenész családból. Apja udvari zenész volt, aki fiát már ötéves